

NACIONALINĖS PLĖTROS ĮSTAIGOS (UAB ŽEMĖS ŪKIO PASKOLŲ GARANTIJŲ FONDO) SKATINAMOJO FINANSAVIMO POREIKIO VERTINIMAS

IVADAS

Atsižvelgiant į šalyje paskelbtą valstybės lygio ekstremaliąją situaciją dėl koronaviruso (COVID-19) bei dėl šios priežasties siekiant sumažinti sukeltus padarinius ūkio subjektams, kurių veikla susijusi su žemės ūkio produktų gamyba, šių produktų perdirbimu ir prekyba bei žuvininkyste, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 m. rugsėjo 12 d. nutarimu Nr. 910 “Dėl Lietuvos Respublikos Nacionalinių plėtros įstaigų įstatymo įgyvendinimo” patvirtinto Nacionalinės plėtros įstaigos skatinamojo finansavimo aprašo 11 punktu, atliktas skatinamojo finansavimo poreikio vertinimas (toliau – poreikio vertinimas). Šis poreikio vertinimas apima tik finansavimo rinkos nepakankamumo ir (ar) neoptimalumo nustatymą ir siūlomos skatinamajai finansinei priemonei įgyvendinti sumos vertinimą, atsižvelgiant į žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriaus veiklos rodiklius, COVID-19 krizės neigiamas pasekmes šiam sektoriui, žemės ūkio sektoriaus bei žuvininkystės veikla užsiimančių subjektų apklausą ir potencialių finansų tarpininkų siūlymus.

Poreikio vertinimą iniciavo Žemės ūkio ministerija. Vertinimą atlikti pavesta UAB Žemės ūkio paskolų garantijų fondui (toliau – ŽŪPGF).

FINANSAVIMO RINKOS NEPAKANKAMUMO IR (AR) NEOPTIMALUMO NUSTATYMAS

Dėl COVID-19 plitimo rizikos tiek Lietuvoje, tiek ir visoje Europos Sąjungoje bei kitose pasaulio valstybėse buvo įvesti apribojimai. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, siekdama sustabdyti viruso plitimą šalyje, 2020 m. kovo 16 d. įvedė karantino priemones laikinai uždraudama įmonių, kurių tolesnis veikimas buvo nesuderinamas su socialinio ribojimo reikalavimais, veiklą. Laikiniai buvo uždarytos viešojo maitinimo įstaigos, restoranai, kavinės ir kitos pramogų vietos (išskyrus išvežimo paslaugas). COVID-19 protrūkis turi įtakos ne tik sektoriams, kurių veikla buvo tiesiogiai sustabdyta ar apribota, bet ir kitų rinkos dalyvių ekonominėms sąlygoms.

Siekiant, kad rinkose išliktų pakankamas likvidumas ir būtų išsaugotas veiklos tęstinumas COVID-19 protrūkio metu ir po jo, reikalinga kryptinga parama tiek visai ekonomikai, tiek atskiriems sektoriams, įskaitant žemės ūkį, žuvininkystę. Išskirtinis COVID-19 protrūkio pobūdis reiškia, kad tokios žalos nebuvo galima numatyti, ji yra didelio masto, todėl dėl jos įmonės ir ūkiai atsiduria situacijoje, kuri labai skiriasi nuo rinkos sąlygų, kuriomis jos paprastai veikia. Net ir sėkmingai veikiančios įmonės, gerai pasirengusios rizikai, būdingai įprastai jų veiklai, šiomis išskirtinėmis aplinkybėmis gali patirti tokių didelių sunkumų, kad jų gyvybingumas gali sumažėti.

Lietuvos žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė sukuria palyginti didelę šalies bendrosios pridėtinės vertės dalį. Šis pirminis sektorius sukuria apie 3 proc. BVP, jame dirba apie 6 proc. šalies gyventojų. COVID-19 pandemija neigiamai paveikė šalies žemės ūkio sektoriaus veiklą. Dėl COVID-19 protrūkio sutrikusios tiekimo grandinės lemia šalies ūkininkų ir įmonių, užsiimančių pirmine žemės ūkio produktų gamyba, gamybos mažėjimą bei sutrikusius atsiskaitymus už žemės ūkio produktus, o taip pat sumažėjusi užsienio rinkų paklausa neigiamai veikia pagamintus žemės ūkio produktus eksportuojančias įmones, iškyla grėsmė dėl ūkių bei įmonių ekonominės veiklos tęstinumo COVID-19 protrūkio metu, o taip pat ir po jo.

Siekiant išsiaiškinti skolintų lėšų poreikį skirtinga žemės ūkio veikla užsiimantiems subjektams, buvo apklausti Žemės ūkio rūmai, Lietuvos ūkininkų sąjunga, Žemės ūkio bendrovių asociacija, Lietuvos daržovių augintojų asociacija bei Lietuvos jaunųjų ūkininkų ir jaunimo sąjunga.

Visi apklausoje dalyvavę respondentai nurodė, kad žemės ūkio veikla užsiimantiems subjektams dėl COVID-19 sukeltos krizės ir pasikeitusios skolinimo politikos tapo ypač sudėtinga gauti finansavimą iš kredito įstaigų. Žemės ūkio bendrovių asociacija, jungianti 159 žemės ūkio, uždariusias akcines kooperatines bendroves, perspektyvias žemės ūkio įmones bei 35 ūkininkų ūkius, nurodė, kad bankinis sektorius šiuo metu orientuojasi į probleminių sričių paskolų restruktūrizavimus, o žemės ūkis dėl krentančių produkcijos kainų, ypač pieno, įmonių blogų rodiklių juos verčia būti atsargiais. Šios asociacijos vertinimu, siekdami rinkos sąlygomis pasiskolinti tiek investicinių, tiek apyvartinių lėšų paskolų negauna apie 80 proc. jos narių. Žemės ūkio bendrovėms ir įmonėms reikalingiausios būtų iki 2 mln. Eur investicinės paskolos ir 500 tūkst. – 1 mln. Eur paskolos, skirtos apyvartinėms lėšoms papildyti.

Apklausoje dalyvavusi Lietuvos daržovių augintojų asociacija, vienijanti tiek pačius stambiausius, tiek smulkiuosius daržovių ir bulvių augintojus, augintojų ir prekinio paruošimo bei realizavimo kooperatyvus ir agrofirmas, taip pat teigia, kad susiduriama su finansavimo problemomis, o esant ekstremaliai situacijai pasiskolinti tapo dar sunkiau, nes dažnu atveju daržovių augintojai neturi pakankamai nekilnojamo turto, kurio reikalauja kredito įstaigos, be to, jau turi nemažus finansinius įsipareigojimus ir dėl šiuo metu iškilusių produkcijos realizavimo problemų, sutrikusių atsiskaitymų ir eksporto negeneruoja pakankamo pinigų srauto.

Apklausoje dalyvavusi Lietuvos jaunųjų ūkininkų ir jaunimo sąjunga, atstovaujanti jaunus žmones, kurie grįžta ar lieka kaime ir savo ateitį sieja su žemės ūkio veikla, nurodė, kad ypač sudėtinga pasiskolinti ūkininkams dėl įkeičiamo turto neturėjimo, bankų vertinimu per didelės investavimo rizikos ir kreditavimo istorijos nebuvimo. Paskelbtos ekstremalios situacijos metu šiems ūkininkams pasiskolinti tapo dar sunkiau, apie 70 proc. besikreipusių dėl paskolų gavo neigiamus atsakymus.

Apklausoje dalyvavę rajonų ūkininkų sąjungos bei atskiri ūkininkai nurodė, kad esant COVID-19 pandemijai tapo sunkiau pasiskolinti, paskolų sąlygos pablogėjo, kredito įstaigos atidžiau vertina bet kokias rizikas ir rizikos padidėjimą kompensuoja griežtindami skolinimosi sąlygas klientams. Didžiausią riziką žemdirbiai įžvelgia dėl apyvartinių lėšų trūkumo, kurį lemia ankstinami atsiskaitymai už žaliavas, trąšas bei vėluojantys atsiskaitymai už žemės ūkio produkciją. Grūdinių atstovų teigimu, ypač atsiskaitymai pradės strigti prasidėjus derliaus supirkimui. Tikėtina, kad tuomet jausis didžiulis apyvartinių lėšų stygius. Įmonės, norinčios pirkti grūdus, neturės kuo sumokėti už žaliavas, o ūkininkai tuo pat metu bus spaudžiami atsiskaityti už kreditan gautas trąšas, sėklas, degalus ir kt.

Efektyvi žemės ūkio veikla ypač susijusi su ūkininkų bendradarbiavimu, žemės ūkio subjektų kooperatinė veikla šalyje labai svarbi. Esant šiai sudėtingai situacijai šalyje žemės ūkio kooperatinės bendrovės taip pat susiduria su likvidumo trūkumo ir mokumo problemomis, todėl finansavimas yra ypač svarbus siekiant sumažinti apyvartinių lėšų, reikalingų žemės ūkio produktams pirkti ir atsiskaityti su ūkininkais, trūkumą.

Vyriausybės įvestos karantino priemonės taip pat smarkiai sumažino žuvų paklausą. Lietuvos žuvininkystės ir akvakultūros sektorius patyrė didelių ekonominių nuostolių. Pandemijos sukeltas šviežiai sugautų žuvų rinkos žlugimas ypač skaudžiai paveikė šalies vidaus vandens žvejų. Nedidelio masto pakrančių žvejų taip pat susiduria su sunkumais. Dėl sumažėjusios žuvų paklausos akvakultūros ūkininkai patiria 20–30 proc. nuostolį.

Žemės ūkio rūmų atstovai apibendrina, kad esant sudėtingai situacijai rinkoje dėl pandemijos pasiskolinti tapo sudėtinga didžiąjai daliai žemės ūkio sektoriuje bei žuvininkystės sektoriuje veikiančių ūkio subjektų, kuriems trūksta apyvartinių lėšų, liko nebaigti įgyvendinti investiciniai projektai. Iš atliktos apklausos darytina išvada, kad viena iš pagrindinių problemų dėl COVID-19 keliamos grėsmės ūkio subjektams, kurių veikla susijusi su žemės ūkio produktų gamyba, šių produktų perdirbimu ir prekyba bei žuvininkyste, yra apyvartinio kapitalo trūkumas.

Sutrikus finansavimui, žemdirbiai dėl apyvartinio kapitalo trūkumo būtų priversti susisieti su tiekėjais ar produkcijos pirkėjais, kurie ūkius aprūpintų trąšomis, sėklomis ir kitomis ūkio veiklai reikalingomis prekėmis. Atsiskaitant už išaugintus ar pagamintus žemės ūkio produktus,

produkcijos pardavimai būtų siejami tik su vienu pirkėju, o tai gali įtakoti parduodamos produkcijos kainų sumažėjimą bei kitų ūkiui nepalankių atsiskaitymo ir kitų sąlygų atsiradimą.

Likvidumo bei mokumo problema turi ženklios įtakos ir jau ūkininkų ir įmonių prisiimtų finansinių įsipareigojimų savalaikiam vykdymui. Statistinis rodiklis, parodantis apyvartinio kapitalo poreikį žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje, yra materialinės išlaidos (tarpinis vartojimas), apimančios išlaidas trąšoms, žemės ūkio paslaugoms ir pašarams. 2019 m. šis rodiklis siekė 1 921 mln. Eur, o per mėnesį vidutiniškai sudarė 160 mln. Eur. Lėšų suma, reikalinga trumpalaikio likvidumo poreikiui patenkinti, yra skaičiuojama 6 mėn. laikotarpiui, todėl remiantis istoriniais statistiniais duomenimis bendras apyvartinio kapitalo poreikis žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje būtų apie 960 mln. Eur. Kol kas nėra įvertinta, ar ir kiek mažėja apyvartos apimtys žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje.

ŽŪPGF ir Žemės ūkio ministerija 2020 m. gegužės 18 d. ir 21 d. organizavo diskusijas su Lietuvos bankų asociacijos (toliau – LBA) nariais¹ dėl žemės ūkio sektoriaus kreditavimo poreikio. Kredito įstaigų atstovai teigia, kad šis sektorius pajus neigiamą poveikį, nors, tikėtina, kad jis bus mažesnis nei kai kuriems kitiems ekonomikos sektoriams. LBA narių nuomone, jei dėl neigiamo COVID-19 poveikio pradės trūkinėti tiekimo grandinės ir atsiskaitymai, finansinių paslaugų prieinamumas galimai taip pat mažės, kas didins skatinamųjų finansinių priemonių poreikį.

Šio poreikio vertinimo metu organizuotų diskusijų su kredito įstaigomis ir žemės ūkio bei žuvininkystės veikla užsiimančių ūkio subjektų apklausos metu surinktos nuomonės leidžia daryti prielaidą, kad dėl COVID-19 neigiamų pasekmių žemės ūkio ir žuvininkystės veikla užsiimančių ūkių subjektų galimybės nuosavomis lėšomis padengti trumpalaikius įsipareigojimus šiemet sumažės apie 15 proc. (144 mln. Eur) ir, atitinkamai, bus poreikis šias lėšas pasiskolinti rinkoje. 2020 m. kovą ŽŪM užsakymu atlikta ūkininkų apklausa² rodo, kad sumažėjus pajamoms ir iškilus laikinoms finansinėms problemoms, kredito įstaigos paskolą apyvartinėms lėšoms suteikė tik 33 proc. respondentų. Priimant šias prielaidas, galima skaičiuoti, kad **dėl COVID-19 ekonominės krizės trumpuoju laikotarpiu finansavimo apyvartinėms lėšoms trūkumas, kurio nepadengs rinka, gali siekti iki 96,5 mln. Eur** (skaičiuojant, 144 mln. Eur x 67 proc. = 96,5 mln. Eur). Šis finansavimo rinkos sąlygomis trūkumas gali kisti, priklausomai nuo tolesnės kredito įstaigų skolinimo politikos. Kaip rodo gegužės mėn. paskelbti Lietuvos banko duomenys³, dėl COVID-19 protrūkio sukeltos ekonominės krizės kreditų įstaigos, siekdamos riboti papildomos rizikos prisiėmimą, ženkliai apribojo verslo kreditavimą. Lietuvos banko duomenimis verslo paskolų kreditavimo apimtys Lietuvoje sumažėjo 40 proc. Susidūrę su COVID-19 protrūkiu, bankai mažina skolinimosi limitus tiek įmonėms, kurios aptarnauja žemės ūkio sektorių, tiek ir ūkininkams, kuriems reikalingos apyvartinės lėšos.

Siekiant užtikrinti, kad dėl COVID-19 protrūkio kilę sutrikimai nepakenktų žemės ūkio verslo gyvybingumui ir atsižvelgiant į susidariusią situaciją rinkoje, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2020 m. kovo 16 d. pasitarimo sprendimu patvirtintame Ekonomikos skatinimo ir koronaviruso (COVID – 19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių plane numatė skirti 52 mln. Eur žemės ūkio sektoriaus likvidumui išsaugoti, finansinių paslaugų ūkio subjektams prieinamumui padidinti bei sumažinti skolinimosi kaštus.

SIŪLAMOS SKATINAMOSIOS FINANSINĖS PRIEMONĖS BEI JOMS ĮGYVENDINTI SKIRIAMŲ SUMŲ VERTINIMAS, ATSIŽVELGIANT Į ATLIKTOS ŪKIO SUBJEKTŲ APKLAUSOS REZULTATUS, POTENCIALIŲ FINANSŲ TARPININKŲ IŠSAKYTĄ NUOMONE

Atsižvelgiant į atliktos žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriaus apklausos rezultatus, tikėtiną dėl COVID-19 ekonominės krizės trumpuoju laikotarpiu finansavimo apyvartinėms lėšoms trūkumą, kurio nepadengs rinka, potencialių finansų tarpininkų siūlymus bei reaguojant į susiklosčiusią

¹ Lietuvos bankų asociacija vienija 12 bankų ir centrinės kredito unijas.

² ŽŪM. Finansinių priemonių poreikio ir panaudojimo galimybių žemės ūkio veiklą vykdančioms subjektams, nukentėjusiems nuo nepalankių klimatinių reiškinių, išankstinis poreikio vertinimas, 2020 m. balandis.

³ <https://www.vz.lt/rinkos/2020/05/07/v-vasiliauskas-banku-kreditavimas-smuko-iki-50>

situaciją žemės ūkio sektoriuje dėl COVID-19, ŽŪPGF kartu su Žemės ūkio ministerija rengia ir planuoja įgyvendinti **skatinamąją finansinę priemonę Lengvatinių paskolų teikimas ūkio subjektų likvidumui užtikrinti**, kuriai, atsižvelgiant į nustatytus finansavimo rinkos sąlygomis trūkumus ir įvertintą finansavimo poreikį, būtų skiriama **40 mln. Eur** valstybės biudžeto lėšų (atsižvelgiant į realų poreikį priemonės įgyvendinimo metu, skiriama lėšų suma galės būti didinama).

Priemonė būtų įgyvendinama laikantis Europos Komisijos komunikatu dėl laikinosios valstybės pagalbos priemonių, skirtų ekonomikai remti reaguojant į dabartinį COVID-19 protrūkį. Įgyvendinama priemonė padidintų finansinių paslaugų prieinamumą, pagerintų ūkio subjektų finansavimo gavimo sąlygas, atpigintų skolinimosi kaštus, padėtų išlaikyti verslo stabilumą bei likvidumą, leistų išsaugoti gamybinę infrastruktūrą bei sąlygotų socialinį stabilumą kaimo vietovėse.

Planuojamas priemonės biudžetas vertinamas kaip pakankamas siekiant patenkinti apyvartinių lėšų kreditavimo poreikius, kurie finansų tarpininkams dėl neigiamų COVID-19 padarinių ekonomikai ir atskirai žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriui be valstybės pagalbos būtų vertintini kaip per daug rizikingi.